

PROF. DR. RAHİLE DAVUT'UN TÜRKLÜK BİLİMİNE KATKILARI*

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Raile ABDULVAHİT KAŞGARLI**

Geliş Tarihi: 30.11.2019

Kabul Tarihi: 14.12.2019

Özet

Prof. Dr. Rahile Davut (1966-?), dünyaca ünlü bir bilim insanıdır. Lisans ve yüksek lisans eğitimini Doğu Türkistan'ın başkenti Ürümqi şehrinde bulunan Şinjiang Üniversitesinde tamamladıktan sonra, Pekin Pedagoji Üniversitesinde halkbilimi alanında doktora yapmıştır. 1999 yılında doçent unvanı almış, 2004 yılında ise profesörlüğe yükseltilmiştir. Şinjiang Üniversitesinin Beşeri Bilimler Enstitüsünde öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Davut, Aralık 2017'den itibaren kayıptır.

Hayatının önemli bir bölümünü saha araştırmasına ayıran Prof. Dr. Rahile Davut, Uygur meşrepleri, destanları, mezar kültürü ve ritüelleri gibi konularda Uygurca, Çince, İngilizce yayınlar yapmış; birçok ödüle layık görülmüş; Çin'de ve İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Danimarka, Japonya, Gürcistan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde düzenlenen ulusal ve uluslararası bilimsel konferanslarda bildiriler sunmuştur. Ulusal ve uluslararası projelerde görev almış, çalışmaları, akademik araştırmalara kaynaklık etmiştir. Ayrıca yetiştirdiği yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle, ülkeye uzman insan kaynakları kazandırmıştır. Son dönemde Uygur destancıları ve onların repertuarını kayda aldığı ve icra edilen metinleri Uygurca, İngilizce ve Çince olarak yayımlama aşamasında olduğu bilinmektedir.

Çalışmamız; Doğu Türkistanlıların insanlığa armağan ettiği fakat günümüzde tarihten silinme tehlikesiyle karşı karşıya kalan medeniyetini, maddi ve manevi kültürünü kayıt altına alarak ve dış dünyaya anlatarak, medeniyetin ve kültürün korunması ve sonraki kuşaklara aktarılması için emek veren Davut'un hayatını ve akademik çalışmalarını, nitel araştırma yöntemine göre inceleyecektir. Çalışmamızın amacı, örnek bir bilim insanını ve çalışmalarını tanıtmak, bu örnek aracılığıyla Doğu Türkistanlı aydınların uğradığı yıkıma ve halkın başına gelen felakete dikkat çekmek ve farkındalık oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Rahile Davut, Türklük bilimi, Uygur, Doğu Türkistan.

CONTRIBUTIONS OF PROFESSOR RAHİLE DAVUT TO THE SCIENCE OF TURCOLOGY

Abstract

Professor Rahile Davut (1966-?) is a world-known anthropologist and folklorist. Having completed his graduate and post-graduate education in Xinjiang University in the capital of East Turkestan, Urumqi, he did his doctorate in Beijing Pedagogical University. He was entitled as associate professor in 1999 and received his professorship in 2004. Working as a lecturer in school of Humanities in Xinjiang University has been missing since December 2017.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Fuat Sezgin anısına 17-19 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul Üniversitesinde gerçekleştirilen "Avrasya'da Bilim ve Teknoloji Öncüleri" konulu III. Uluslararası Avrasya Çalışmaları Sempozyumu'nda sunulan aynı başlıklı bildirinin genişletilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: railekasgarli@hotmail.com
Orcid: 0000-0003-1905-2022

Professor Rahile Davut, who devoted a significant time of his life to field research, published his works in subjects such as Uyghur splits, epic stories, grave culture and rituals in Uyghur, Chinese and English; he was deemed suitable for many rewards; and he submitted papers to national and international scientific conferences held in countries such as China, England, France, Germany, Austria, Denmark, Japan, Georgia, Kazakhstan and Kyrgyzstan. He was assigned in national and international projects and his works constituted basis for academic researches. Furthermore, he brought expert human resources to the country by the postgraduate and doctorate students he educated. It is known that he has recorded Uyghur bards and their repertoire and he has been in the process of publishing the performed texts in Chinese, English and Uyghur language.

Our study will examine the life and academic works of Davut, who has labored to record and to present to the outer world the civilization, material and non-material culture presented by East Turkestani people to humanity and to preserve the civilization and culture, which are in danger of going out of existence in our day and acquaint next generations about them in accordance with the qualitative research method. The purpose of our study is to introduce an exemplary science person and his works and to attract attention to the destruction and disaster the East Turkestani intellectuals and people face through this example.

Keywords: *Rahile Dawut, science of Turcology, Uyghur, East Turkestan.*

Giriş

Doğu Türkistan, Mançu-Çin istilasına uğraması nedeniyle 18 Kasım 1884'te Çince *yeni toprak/kazanılmış toprak* anlamındaki Şinjiang (Çince 新疆 Xinjiang) ismiyle (Kurban 1995: 85) kayıtlara geçmiştir. 1.10.1955'te Çin komünist yönetimince verilen *Şinjiang Uygur Özerk Bölgesi* adını almıştır (Bekin 2005: 166)¹. Doğu Türkistan'ın yerli sakinleri olan Uygur Türkleri, yarattığı medeniyetler ve yetiştirdiği önemli şahsiyetler ile Türk tarihinde özel bir yere sahip olmasına karşın, günümüzde varlığını koruyabilme mücadelesi veren bir toplum haline gelmiştir.

XIX. yüzyılda İsmail Bey Gaspıralı'nın başlattığı "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" düsturu, Türkistan bölgesinde bütün Türk boylarını etkilemiş, yeni usul okullar Uygurların yaşadığı coğrafyalarda da görülmeye başlamıştır. Bu millî uyanış hareketi, siyasi otoritenin desteğini alamadığı için halk içindeki aydın, varlıklı ve vatansever kesimin katkılarıyla geniş kitlelere ulaşmaya çalışmıştır. Hüseyin Musabayop ve Bahavudun Musabayop kardeşlerin maddi ve manevi desteği ile 1889 yılında Atuş Eksak'ta ilk cedit okulu açılmıştır (Rozi 2012: 88). Bu tür okullar daha sonra Kaşgar, Gulca gibi bölgelerde de açılmıştır. Memtili Tefvik Efendi'nin açtığı yeni usul okullar ise aydınlanma hareketini yeni bir basamağa taşımıştır. Ancak Stalin'in Batı Türkistan'da gerçekleştirdiği aydın katliamı, Doğu Türkistan'da askerî ve idarî genel vali Şeng Şı-sai tarafından uygulanmış, Memtili Efendi gibi birçok aydın katledilmiştir (Seyit vd. 1997: 382-384). Siyasi koşullar ve bu koşullara bağlı olarak şekillenen sosyal yaşam, bilginin üretilmesini ve bilgelerin yetiştirilmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

1949 yılından sonra Çin Komünist Partisinin yönetimine giren Doğu Türkistan, toprak reformu ile başlayan yoksullaştırma politikasına ve farklı kesimlere yönelik farklı adlandırmalarla kesintisiz olarak devam eden, bitmek tükenmek bilmeyen siyasi darbelere

¹ 1949 sonrası *Doğu Türkistan* adı yerli Türk halkı için yasaklanmış, resmî yazılarda *Şinjiang Uygur Özerk Bölgesi* ifadesi kullanılmıştır. Özel kurum ve kuruluşlar ve halkın günlük yaşamında sadece *Şinjiang* adı yaygınlaşmıştır. Doğu Türkistan'daki Türk halkları için *Şinjiangren* (Şinjianglı) terimi ısrarla kullanılmıştır. Türkiye Türkçesine *Sincan*, *Şincan* olarak yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

tanıklık etmiştir. 1966-1976 yıllarındaki Kültür Devriminde ise eğitim, edebiyat, kültür, sanat ve insan kaynakları bakımından ağır kayıplar vermiştir. 1976'daki başkan Mao'nun ölümünden sonra Çin'in kalkınma amaçlı izlediği açılım politikası, Doğu Türkistan'daki Türk soylu halkların eğitim ve bilgi yönünden gelişme imkânı elde etmesine vesile olmuştur. Bundan böyle Uygur Türkleri artık Çin'in izin verdiği ölçüde yurtdışında eğitim alabilecektir. Siyasi darbelerin sahnesi haline gelen üniversiteler, artık eğitim öğretim yapabilecektir².

1980 sonrası Çin'in izlediği politikaya bağlı olarak ister Çin'de ister yurtdışında, farklı bilim dallarında yüksek tahsil görmüş birçok Uygur Türkü bilim insanı yetişmiştir. Araştırma konumuz olan Prof. Dr. Rahile Davut, Çin sınırları içerisindeki Uygur Türkleri arasından halkbilimi alanında yetişmiş ilk doktoralı bilim insanıdır.

Günümüzdeki olumsuz koşullar nedeniyle, konuyla ilgili Doğu Türkistan'da araştırma yapma imkânımız olmamıştır. Çalışmada birinci ve ikinci el kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmamız; Doğu Türkistanlıların insanlığa armağan ettiği fakat günümüzde tarihten silinme tehlikesiyle karşı karşıya kalan medeniyetini, maddi ve manevi kültürünü kayıt altına alarak ve dış dünyaya anlatarak, medeniyetin ve kültürün korunması ve sonraki kuşaklara aktarılması için emek veren Davut'un hayatını ve akademik çalışmalarını, nitel araştırma yöntemine göre inceleyecektir. Çalışmamızın amacı, örnek bir bilim insanını ve çalışmalarını tanıtmak, bu örnek aracılığıyla Doğu Türkistanlı aydınların uğradığı yıkıma ve halkın başına gelen felakete dikkat çekmek ve farkındalık oluşturmaktır.

1. Prof. Dr. Rahile Davut'un Hayatı

Davut, Mayıs 1966'da Doğu Türkistan'ın başkenti Ürümcü şehrinde bir aydın ailede dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimini tamamladıktan sonra annesi Rabiye Hanım'ın müdür olarak görev yaptığı Ürümcü Şehir 5. Numaralı Ortaokula ve bu okulun bünyesindeki liseye devam etmiştir (URL-1).

1983 yılında Ürümcü'de bulunan Şinjiang Üniversitesinin Edebiyat Fakültesine kabul edilmiş, 1987'de lisans programını başarıyla tamamlayarak Azınlık Milletlerin³ Halk Edebiyatı alanında yüksek lisans eğitimine başlamıştır. 1990 yılında mezun olunca aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. 1998 yılında Pekin Pedagoji Üniversitesinin Edebiyat Fakültesine bağlı Folklor bilim dalında *Uygurlardaki Mezar Medeniyeti* başlıklı tezini başarıyla savunarak Doktor unvanı almıştır. Aynı zamanda Çin sınırları içerisinde ilk doktoralı Uygur halkbilimci olarak gönüllerde taht kurmuştur. 1999 yılında doçentlik unvanı alan Davut, 2004 yılında ise profesörlüğe yükseltilmiştir (URL-9).

Davut, Mayıs 1999-Aralık 2000 tarihleri arasında Şinjiang Üniversitesi Eğitim İşleri Ofisinin düzenlediği Farsça ve Çağatayca seviye ilerletme sınıfında eğitim almıştır. 20.6.2001- 6.7.2001 arasında Lancu Kuzey-Batı Üniversitesinin düzenlediği 6. Sosyoloji ve Antropoloji İleri Düzey Seminerine katılmıştır. Şubat 2003-Temmuz 2003 arasında Pekin Dil ve Kültür Üniversitesinde İngilizce dil becerisini geliştirme kursuna katılmış ve hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri Pensilvanya Üniversitesine ve Indiana Üniversitesine bağlı Folklor bilim dalında bir yıl boyunca misafir öğretim üyesi olarak görev yapmıştır.

² Çin'de 1978 sonrası uygulanan açılım politikası, kısa bir yumuşama sürecinden hemen sonra doğum planlaması, zorunlu göç, nüfus transferi, Çağdaş Uygur Türkçesinin kısıtlanması ve ardından yasaklanması vesaire şeklinde kendini göstermiş, 2017 yılında ise Doğu Türkistan tamamen ve süresiz olarak ablukaya alınmıştır.

³ *Azınlık milletler*: Çin yönetiminin Han olmayan etnik gruplar için politika gereği geliştirdiği ve Çin'de yaygınlaşan bir terimdir. Uygur Türkleri için Çin dışında da kullanılması, yanıltıcı ve yanlış bir kullanımdır.

Davut, doktorasını bitirdikten sonra Şinjiang Üniversitesi'nin Beşeri Bilimler Enstitüsünde öğretim üyesi olarak çalışmıştır. Bir bilim insanı olmakla beraber bir annedir.

Prof. Dr. Rahile Davut, Aralık 2017 tarihinde Pekin'e toplantıya davet edilmiş ve ailesinden bu vesile ile ayrılmış, bir daha geri dönmemiştir. Şuan nerde ve ne durumda olduğu tam olarak bilinmemektedir (URL-3, URL-2). Oysa Davut, Özerk Bölgenin Ürümqi'deki resmî kurumlarından biri olan Şinjiang Ayallar Birleşmesi'nin yayını *Şinjiang Ayalliri* dergisinde, Ocak 2017 tarihli sayısında tanıtılmıştır (bk. Resim:1). Bu derginin kapağına resmi basılan kadınlar, genelde toplumsal statüye sahip, saygın ve devletin onayladığı bireylerdir. Rahile Davut hanımefendi de bu özelliklere sahip olduğu için, fotoğrafı dergi kapağında yer almıştır.

Ocak 2019'da New York'ta düzenlenen *Uyuyamıyorum: Uygur vatanına saygı* temalı Miyako Yoshiganaga galerisinde Davut ile ilgili yazı ve fotoğraflar yer almıştır. (URL-6). Bazı Çince internet sitelerinde yer alan bilgilere günümüzde bile ulaşmak mümkündür (URL-7, URL-8, URL-11). Ancak profesör kadrosunda öğretim üyesi olarak çalıştığı Şinjiang Üniversitesi Beşeri Bilimler Enstitüsü'nün internet sitesindeki Akademik Kadro bölümünde, kaybolmadan önce yer alan bilgileri artık bulunmamaktadır (URL-12). Yani Rahile Hoca'nın kurumsal kimlik bilgileri, çalıştığı kurumun internet sitesinden kaldırılmıştır. Bu durum, Hoca'nın kim tarafından alıkonulduğu hakkında bir ipucu verir.

Resim 1: Prof. Dr. Rahile Davut'un Şinjiang Ayalliri (Doğu Türkistan Kadınları) dergisinin 2017 yıl 1. sayısının kapağına basılan fotoğrafı.

Beşeri Bilimler Enstitüsünün internet sayfasında Rahile Hoca'nın bilgilerinin bulunmaması ile birlikte daha önce yer alan Uygur Türkü akademisyenlerin bilgilerine de ratlanmaması ayrıca dikkat çekicidir.

Davut, kaybolmadan önce Uluslararası Asya araştırmaları Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) Kültür Derneği, Gençlik Federasyonu, ÇHC Genç Bilim Uzmanları Cemiyeti, ÇHC Din Araştırmaları Cemiyeti ve Şinjiang Şubesi, ÇHC Folklor Cemiyeti, ÇHC Edebiyatçılar ve Sanatçılar Cemiyeti, ÇHC Uygur Tarihini ve Kültürünü Araştırma Cemiyeti, ÇHC Komünist Partisi gibi kurum ve kuruluşlara üye yapılmıştı (URL-9, URL-11).

2. Prof. Dr. Rahile Davut'un Çalışmaları

Davut'un çalışmaları; Uygur meşrepleri, destanları ve mezar kültürü alanında yoğunlaşmıştır. (bk. Resim 2).

Kendisiyle veya yakınlarıyla bağlantı kurma imkânımız olmadığı için ulaşabildiğimiz çalışmalarını aşağıdaki şekilde paylaşıyoruz.

2.1. Kitap veya Kitapta Bölüm

Dünya Milletleri, Uygurca, iki yazarlı kitap, Şinjiang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, Ürümçi, 1996

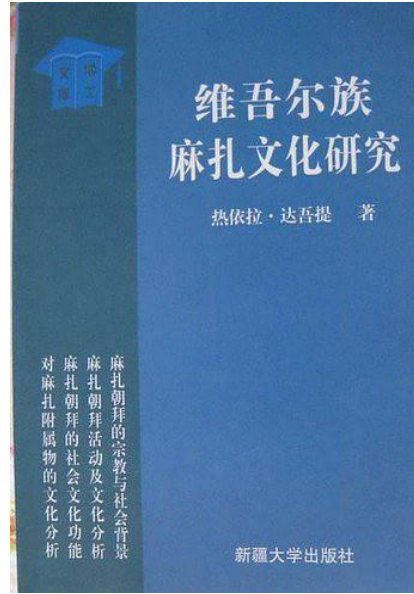
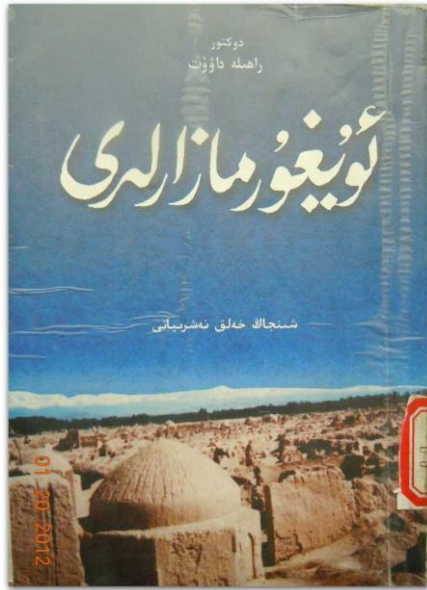
Uygur Mezarları, Uygurca, Şinjiang Halk Neşriyatı, Ürümçi, 2001

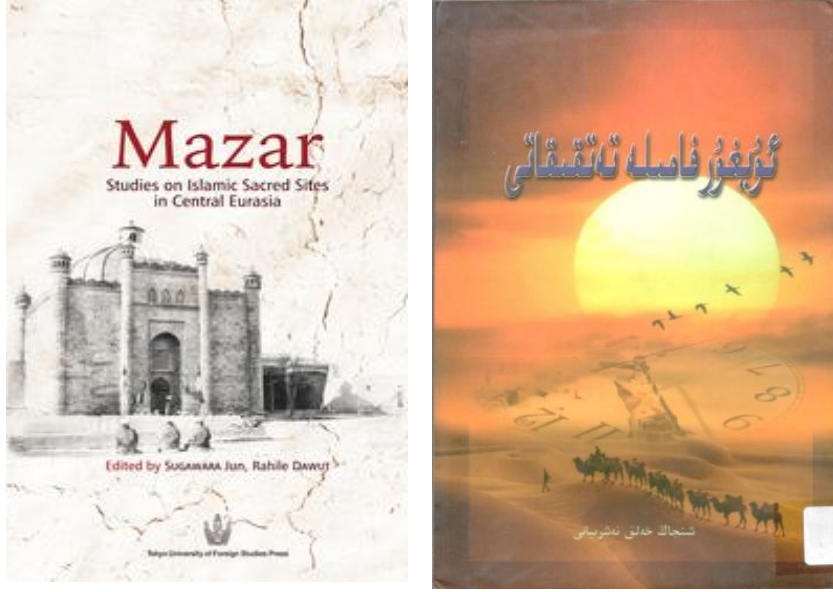
Uygur Mezar Mediniyeti Araştırmaları, Çince, Şinjiang Üniversitesi Neşriyatı, Ürümçi, 2001

Uygur Soyadı Araştırmaları (Famile Tetkikatı), Uygurca, çok yazarlı kitap, Şinjiang Halk Neşriyatı, Ürümçi, 2002

Uygur Meşrep Mediniyeti, Uygurca, iki yazarlı kitap, 4 Cilt, Şinjiang Güzel Senet- Foto Süret Neşriyatı, Ürümçi, 2011.

Üniversiteler İçin Edebiyat, Uygurca, çok yazarlı ders kitabı, Şinjiang Halk Neşriyatı, Ürümçi, 2002

Resim 2: Prof. Dr. Rahile Davut'un bazı eserlerinin kapak fotoğrafı

2.2. Bildiriler

Davut çalışmalarını Çin, İngiltere, Fransa, ABD, Avusturya, Japonya, Danimarka, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde düzenlenen ulusal ve uluslararası kongre, bilgi şöleni ve çalıştaylarda sunmuş, Uygur/Türk kültürünü bilimsel platformlara taşımıştır. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken bir husus, Çin'de Uygur/Türk akademisyenlerin istediği zaman yutdışına çıkma ve uluslararası konferanslara katılma hakkına sahip olmayışıdır. Davut, çok iyi bir diplomat becerisine sahip olmakla beraber Çin'in Türk bilim insanlarına uyguladığı çağdışı, baskıcı politikasını dış dünyadan gizlemek için temsilci mahiyetinde yırtıdışına çıkmasına izin verdiği bir akademisyendir. Zira idarî yetkiyi elinde tutan ve devleti temsil eden merciler Davut'u güvenli bulmasalardı, böyle fırsatlar vermezdi.

Bildirilerine örnek olarak aşağıdakileri göstermek mümkündür.

Bildiri Konusu: "Ordam Mezar: The Intersection of Varied Belief Systems in Trans Cultural Xinjiang", Kaşgara yeniden ziyaret: Büyükelçi Gunnar Jarring'in ölümünün 10. yıl dönümü dolayısıyla yapılan atölye çalışması, 10-12 Mayıs 2012 Venue: Nordic Institute of Asian Studies University of Copenhagen (URL-4).

Bildiri Konusu: "The Religious Soundscape of the Imam Asim Mezar festival in Khotan, China", Londra Üniversitesi ile Çin Halk Cumhuriyeti Araştırma Enstitüsü birlikte düzenlemiştir, 10 Ocak 2014, Islamic Soundscapes of China, SOAS, University of London.

2.3. Bilimsel Makaleler

Davut'un birçok bilimsel makalesi bulunmaktadır. Örnek olarak aşağıdakileri göstermek mümkündür (URL-11, URL-9).

Yugur destanı Şicu-Hahu üzerine araştırmalar, Şinjiang Üniversitesi Dergisi, Çince, 2000, S.2

Uygurların 12 Mukamı ve Okul Eğitimi, Şinjiang Eğitim Dergisi, 2003, S. 6

Padişahlar Tezkiresi'ndeki kahramanlık imajının Uygur halkı arasında yayılması, Şinjiang Üniversitesi Dergisi, Çince, 2001, S. 3

Kaşgarlı Mahmut ve saha araştırma yöntemleri, Şinjiang Üniversitesi Dergisi, Çince, 2001, S. 4

Yusuf Has Hacip'in mezarına yapılan ibadetlerden Uygurların evliya düşüncesine bakış, Kutadgu Bilig makaleler kitabı, Uygurca ve Çince, Şinjiang Halk Neşriyatı, 2000

Uygurların mezar kültürü ve İslam dini, Dünya Din Araştırmaları Dergisi, 2002, S. 2

Çin'in ünlü folklorcusu Cong Cing-ven'in anısına, Kuzey-Batı Milletler Araştırmaları, 2002, S.2

Satuk Buğrahan mezarı üzerine araştırmalar, Çin Müslümanları, 2002, S. 1

Tuyuğ mezarı üzerine araştırmalar, Uygurca, Miras Dergisi, 2002, S. 1

Mazar festivals of the Uyghurs, İngilizce, Rachel Harris ile beraber yazılan makale, British Journal of Ethnomusicology, 2002, S. 11/1

Devlet içi ve dışındaki soyadı araştırmalarının genel durumu, Uygurca, Şinjiang Üniversitesi Dergisi, 2002, S. 4

Uygurlar arasında yayılan Siyavuş karakteri üzerine araştırmalar, Şinjiang Sosyal Bilimler Forumu Dergisi, 2002, S. 4

Türkiye halkının soyadı ve soyadı reformu, Uygurca, Miras Dergisi, 2002, S. 4

Uygurların mezar kültürüne yönelik araştırma, Türkiye Türkçesi, Uluslararası Milletler Folkloru Dergisi, 2003, S. 4

Uygur meşreplerinin sosyal işlevi, Şinjiang Sanat Enstitüsü Dergisi, 2003, S. 3

Mezar kültüründen hareketle Uygur kadınlarının doğurganlık düşüncesine bakış, Kuzey-Batı Araştırmaları Dergisi, 2004, S. 1

Uygur mukam meşrepleri ve okul eğitimi, Şinjiang Sanat Enstitüsü Dergisi, 2004, S. 2

Uygur meşreplerinin korunması, nesilden nesile aktarılması ve geliştirilmesi üzerine, Çin'deki Azınlıkların Sanat Miraslarının Korunması ve Çağımızda Sanatın Geliştirilmesi temalı uluslararası sempozyum bildirileri, Pekin, Medeniyet Sanat Neşriyatı, 2004

Uygurlarda tutem olarak kurt, Uygur Felsefesi Üzerine Araştırmalar, makaleler kitabı, Huanan Teknoloji Neşriyatı, 2004

Uygur halk destanlarının toplanması, düzenlenmesi ve araştırılması, Çin Maddi Olmayan Kültür Varlıklarını Koruma Dergisi makaleler kitabı, Pekin, Medeniyet Sanat Neşriyatı, 2006

Uygur kadınları ve mezar- mezarın işlevi üzerine tahlil, Rusça, Orta Asya Uygurşinaslık Araştırmaları temalı uluslararası sempozyum bildirileri, Kazakistan, 2007

2.4. Görev Aldığı Projeler

Şinjiang Üniversitesi doktora destek projesi "Uygurların mezar kültürü üzerine araştırma", 1999

Devlet sosyal bilimler destek projesi, "Farslar ve Çin'deki Türk dilli halkların edebiyatında hamse- karşılaştırmalı araştırma", 2000-2002

Devlet sosyal bilimler destek projesi, "Uygur geleneksel kültürünün korunması, nesilden nesile aktarılması ve geliştirmesi ile Şinjiang'ın sosyo-iktisadi gelişmesi", 2003

Şinjiang Üniversitesi katılımcı projesi "Uygur meşrepleri üzerine araştırma", 2004

Şinjiang Uygur Özerk Bölgesi eğitim müdürlüğünün yenilikçi toplum projesi, “Şinjiang’ın maddi olmayan kültür varlıklarına yönelik araştırma”, 2005

Devlet sosyal bilimler destek projesi, “Uygurların maddi olmayan kültürel mirası üzerine araştırma: Meşrep örneği”, Yürütücü, 2005-2008

Annemarie Schimmel uluslararası fon projesi (İngiltere), “Uygurlarda tasavvuf, şii ve mezar kültürü”, Yürütücü, 2007-2009

Devlet eğitim bakanlığı yabancı öğrenci destek fonu projesi, “Uygur destanlarının korunması ve nesilden nesile aktarılması üzerine araştırma”, Yürütücü, 2006-2008

2.5. Ödüller

Prof. Dr. Rahile Davut, çalışmaları dolayısıyla birçok ödüle layık görülmüştür. Örnek olarak 2001 yılındaki Mükemmel Eğitimci Ödülü’nü, 2003 yılındaki Mükemmel Bilimsel Araştırma Yapıtı Birincilik Ödülü’nü göstermek mümkündür (URL-9).

3. Prof. Dr. Rahile Davut’un Türklük Bilimine Katkıları

Davut, bilimsel kitap, makale, bildiri ve Proje gibi çalışmalarıyla bilimin gelişmesine katkıda bulunmakla beraber günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Uygur kültürünü kayda geçirmiş, bilimsel olarak yorumlamıştır. Burada örnek olarak bazı çalışmalarından bahsedebiliriz.

3.1. Yayınları İle Yaptığı Katkılar

Uygur Mezarları: Bu kitap, Giriş (Mukeddime) ve mezar isimlerinden oluşan başlıklar şeklinde düzenlenmiştir. Giriş’te araştırma sebebi, metodu, mezarların genel durumu, mezar kültürünün oluşum nedenleri ve işlevi konusunda bilgi verilmiştir. Mezarları İslam kültürü ile alakalı ve islam kültürü ile alakasız mezarlar olarak gruplandırılan Davut, toplam 86 mezar hakkında bilgi vermiştir. Bu mezarlara İslamiyeti kabul eden Karahanlıların hükümdarı Sultan Sutuk Buğrahan’ın mezarı, İslamiyetin Uygurlar arasında yayılmasına katkıda bulunan Karahanlıların hükümdarı Yusuf Kadirhan’ın mezarı, Kaşgarlı Mahmut’un ve Yusuf Has Hacıp’in mezarı gibi önemli şahsiyetlerin mezarları da dâhildir. Çalışmada, mezarlarla ilgili detaylı bilgilere değinir. Kayda geçirdiği her bir mezarın bulunduğu bölge, deniz seviyesinden yüksekliği, enlem boylam bilgisi, toplam arazisi, mezarın oluşum düzeni ve mezarın etrafında bulunan yapılar, kuruluş tarihi, türü, mezarın adının menşei, yapı özelliği, mezarın işlevi, önemli kişiler hakkındaki kıssalar, kişinin ait olduğu hanlığın kısa tarihi gibi konular dile getirilir. Ayrıca mezar ile ilgili halk arasında yayılan rivayetlere de yer verilir. Davut’un deyimleriyle bu rivayetler tarih değildir. Fakat tarihle ve yaşanmışlıkla ilgili önemli ipuçları içerir (Davut 2001: 3).

Çalışmada dikkat çeken bilgilerden biri, Afak Hoca mezarının devlet statüsünde korunan mezar olmasına karşın Kaşgarlı Mahmut ve Yusuf has Hacıp mezarının özerk bölge statüsünde korunan mezar olmasıdır. Kitapta hangi mezarın il statüsünde, hangi mezarın ilçe statüsünde korunan mezarlar olduğu bilgisine de ulaşmak mümkündür. Ayrıca tadilat veya yıkım durumu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında, hangi yıllarda kültürel değerlere yönelik yenileme çalışması yapıldığı, hangi yıllarda yıkıma uğradığı rahatça tespit edilebilmektedir. Bu bağlamda kitap, Çin’in kültürel yapılara yönelik politikasını ve uygulamalarını anlamak için önemli bir kaynaktır.

Davut, doktora tez araştırması sırasında bütün Doğu Türkistan’ı karış karış gezerek saha araştırması yapmıştır. Bu kitaba Kaşgar ve Turfan’daki mezarları dâhil etmiştir.

Mezarlar, ataların yani köklerin topraklarının statistik bilgilerini ortaya koymak için önemli bir kaynak niteliği taşır. Bu nedenle Davut’un çalışması, Doğu Türkistan’ın tapusu mahiyetindedir.

Uygur Famile Tetkikati: Azad Rehmitulla Sultan'ın hazırladığı ve kendisi dâhil olmak üzere dokuz yazar tarafından kaleme alınan çalışmadır. Bu çalışma, Uygurların önemli sorunlarından biri olan soyadı kullanamama sorununu devlet nezdinde çözüme kavuşturmak için bilimsel altyapı oluşturma amaçlı, bir ekip tarafından yazılmıştır. Yazarlar, kitaptaki bilimsel görüşlerini desteklemek için kendileri de soyadı kullanmıştır. Rahile Davut, kitapta *Elçin* soyadı kullanmıştır.

Uygur aydınları, 1930'larda başlattığı soyadı kullanma arayışlarına 1980'lerde hız vermiş, 1990'dan sonra daimî bir kimlik inşası için kolları sıvamıştır. Ablet Abdureşit'in Şinjiang Uygur Özerk Bölgesi'nin reisi olduğu (1994-2003) dönemde, Uygur bilim insanlarının girişimiyle ve yönetimin izniyle (Sultan 2002: 17), Uygurların soyadı ile ilgili, bahsi geçen kitap dâhil bazı çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmaların başarıları, birkaç kişinin, kendi kimliğine soyadını yazdırabilmesi ve konuyla ilgili birkaç bilimsel çalışmanın yayımlanmasıyla sınırlı kalmıştır. Reis, görev gereği Pekin'e yerleştirildikten sonra, Doğu Türkistan'ın reisi değişmiş, soyadı alma yönündeki çalışmalar, destek bulamamıştır. Fakat Uygur aydınları konuyla ilgili çalışmalarını kendi imkânları dâhilinde devam ettirmiştir. Çünkü Çin sınırları içerisinde yaşayan Yizu, Beyzu, Deyzu, Miyavzu, Tungzu, Menzu, Huyzu (Dongan), Şibe ve Sarı Uygur gibi toplumlar, ad ve soyadları için Çince ad ve soyadı kullanmaktaydı (Sultan 2002: 111) ve bu durum, toplumsal değişimin/dönüşümün hızlanmasına yol açıyordu. Üstelik Uygur aydınları çeşitli vesileyle soyadı kullanma yönündeki isteklerini ifade etse de soyadı kullanması yasallaştırılmamıştı. Dolayısıyla Uygur aydınları bu problemi kendi imkânları dâhilinde çözmeye çalışıyordu.

Rahile Davut bir aydın olarak Uygurların sorunları ile yakından ilgilenmiş, soyadı kullanma yönünde bilimsel çalışma yapacak ekipte yer almış, emek vermiş, katkıda bulunmuştur.

Uygur Meşrep Medeniyeti: Rahile Davut ve Yasin Muhpul tarafından 2011 yılında yayımlanan dört ciltli çalışmadır. Meşrepler, icra edildikleri bölgeler bağlamında ele alınıp değerlendirilmiştir (Gönel Sönmez 2017: 17).

Uygur Meşrepleri Hekide Omumiy Bayan: Rahile Davut ve Helimgül Abliz tarafından 2015 yılında yayımlanan ve sekiz bölümden oluşan eser, Uygur meşreplerinin tarihi, türleri, özellikleri, kuralları ve yöneticileri hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca meşreplerin ilişkili olduğu makam, ussul (dans) ve nahşa (şarkı) gibi sanat ürünleri ayrı bir bölüm halinde ele alınmıştır. Yine meşrep oyunları ve cezaları, meşreplerde kullanılan müzik aletleri tanıtılıp değerlendirilmiştir (Gönel Sönmez 2017: 18).

Rahile Davut'un iki yazarlı makalesi *Yugur (Sarı Uygurlar) üzerine notlar ve Uygurların mezar kültürü üzerine notlar* gibi çalışmaları, Alimcan İnayet Hoca tarafından Türkiye Türkçesine aktarılarak ilgililerin istifadesine sunulmuştur.

3.2. Eğitim Öğretime Yaptığı Katkılar

Rahile Hoca, çalıştığı üniversitede Halk Edebiyatı, Folklor Hakkında Genel Kuram, Çin ve Yabancı Ülkelerin Folklor Araştırmaları Tarihi, Folklor Araştırmaları Yöntemi, Uygur Mukam Araştırmaları, Çin'deki Müslüman Toplulukların Dini ve Kültürü, Folklorla Özel Seminer gibi dersleri vererek (URL-11, URL-9) eğitim öğretime katkıda bulunmuştur.

2002 yılında Rahile Hoca'nın folklor alanında lisansüstü tez danışmanlığı onaylanmıştır. Dolayısıyla yürüttüğü projelerle lisansüstü öğrencilerin kendisini geliştirmesi için önemli fırsatlar oluşturmuştur.

Çin'in folklor araştırmalarına bilimsel yönden etki göstermiş ve katkı sağlamıştır (URL-10)

3.3. Uygur Gençliğine Bir Rol Model Olarak Yaptığı Katkılar

Rahile Hoca, Uygur kız öğrencilerin eğitimine özellikle önem vermiştir. Farklı şehirlerden eğitim için Ürümçi'ye gelen öğrencilerin adeta ailesi, annesi olmuş, onlarla yakından ilgilenmiştir. Kız öğrencileri yüksek tahsil yapması için teşvik etmek amacıyla aydınlar tarafından oluşturulan Eğitime Destek Fonu projesinde önemli görevler üstlenmiştir. Mütevazı ve sevecen davranışıyla, eğitime olan desteğiyle, dünyaca ünlü ve kendi toplumunda ilk doktoralı bir antropolog oluşuyla Uygur gençlerine özellikle kız öğrencilere örnek alınacak ve izinden gidilecek bir rol model olmuş, birçok bilim insanı adayını etkilemiştir.

3.4. Türklüğün Varlığına Yaptığı Katkılar

Prof. Dr. Rahile Davut; devlet tarafından azınlık olarak adlandırılan ve Han kökenli Çinlilere *cahil, barbar, medeniyetsiz, dinî yönden aşırı* olarak lanse edilmeye çalışılan Uygurların, dünyaca ünlü bilim insanları da yetiştirebileceğini, köklü kültüre sahip bir halk olduğunu göstermesi bakımından, tıpkı Doç. Dr. İlham Tohti gibi çok kıymetlidir. Tohti, *uygurbiz* adında internet sitesi kurmuş, pek çok genç nesle ulaşmış ve Uygur kültürünü, felsefesini, edebiyatını ve dilini gerçek haliyle Çince yayımlayarak devletin halka aşılacağı olumsuz görüşlere karşı savaş açmış, devletin Türk varlığına saygılı davranması ve yasalarda kayıtlı haklarını vermesi/uygulaması için kariyerini hatta yaşamını hiçe saymıştı.

Davut, çalışmaları ile, dile getirdiği konular ile ve kendi varlığı ile Çin idaresi altındaki Türklüğün varlığına ve dünyadaki Türklüğün varlığına önemli katkılar sunmuştur. Davut'un kaybolması ve Davut ile aynı kaderi paylaşan Arslan Abdulla, Azat Sultan, Yalkun Rozi, Abdurehim Rahman, Alim Ehet, Halide İsrail ve Çimengül Avut gibi adını buraya sığdıramayacağımız binlerce Uygur Türkü akademisyen, araştırmacı, sanatçı ve iş insanının kaybolması veya tutuklanması, Uygur aydınlarının, Çin'deki Türklüğün varlığı için önemli olduğu kadar Çin devletinin Türklere yönelik soyunu kurutma politikası için de o denli ürkütücü ve tahammül edilemez olduğunu göstermiştir.

Sonuç ve Öneri

Prof. Dr. Rahile Davut doktorasını Çin sınırları içerisinde yapmış bir bilim insanıdır. Bu yönüyle, Çin sınırları içerisinde yetişmiş ilk doktoralı Uygur Türkü halkbilimcidir. Çalışmaları Uygurca, Çince ve İngilizce yayımlanırken bir yandan bilimin gelişmesine, Uygur/Türk kültürünün kapalı kutudan çıkıp dünyada bilinmesine katkı sağlamış, öte yandan genç akademisyenleri yetiştirmek için canla başla çalışmıştır.

Eğitim müfredatı gereği kendisine örnek alabilecek kendi canından kendi kanından bir örnek ile karşılaşmayan yeni nesiller için canlı bir rol model olması, Davut ve benzeri bilim insanlarına tarihî bir sorumluluk yüklemiştir.

Bir bilim insanının, Prof. Dr. Rahile Davut'un, aşkla, şevkle çalışırken, siyasi otoritenin çizdiği çerçevede kalmasına rağmen, kaybolması ve akıbetinin ne olduğunun bilinmemesi, Çin'in bilime ve bilim insanlarına olan saygısını ve tutumunu göstermesi bakımından tipik bir örnektir.

Eğer çağımızda bilim geliştirse, ömrünü bilime adanmış bilim insanlarının sayesinde gelişmiştir. Prof. Dr. Rahile Davut da bir bilim insanıdır. Bilime inanan ve bilime saygısı olan herkesin bilim insanlarına sahip çıkması, Davut'un ve temsil ettiği toplumun durumunu sorgulaması gerekmektedir.

Prof. Dr. Rahile Davut'un hayatı, çalışmaları ve bilime katkıları göz önünde bulundurulursa, kendisine ulaşamaması, anlaşılması ve mantık çerçevesinde açıklanamaz bir durumdur. Akıllara şu sorular gelir. Rahile Davut eğitimsiz bir bayan olsaydı, bu

felaketi yaşar mıydı? Araştırma alanı Uygurlar ile ilgili olmasaydı, kaderi değişecek miydi? Dünyaca ünlü bir bilim insanı olarak hangi suçu işlediği yok edildi? Şuan nerede? Ne durumda? Bilgisini tekrar öğretme ve paylaşma şansı olacak mı? Olacaksa ne zaman? Etnik kökeni Han (Çinli) olsaydı, bir bilim insanının başına bunlar gelecek miydi?

Bu sorular, dünya kamuoyunda tartışılmalıdır.

Eğer bir insan şiddete uğruyorsa, şiddeti uygulayan, ilgili mercilere hesap verir. Eğer bir toplum aydınıyla, çiftçisiyle ve esnafıyla beraber zulme uğruyorsa, erkek, kadın, yaşlı, genç, çocuk toplu biçimde zulme uğruyorsa, bu durum, Çin'in iç işleri olamaz. Bu durum, insanlığın çözüm üretmesini gerektiren, Çin'in medeniyet, hak ve adalet anlayışının sorgulanmasını gerektiren bir durumdur.

Kaynakça

BEKİN, Rıza. (2005). *Doğu Türkistan Vakfı Başkanı M. Rıza Bekin'in Anıları*. İstanbul: Kastaş Yayınları.

DAVUT, Rahile. (2001). *Uygur Mezarları*. Ürümçi: Şinjiang Halk Neşriyatı.

GÖNEL SÖNMEZ, Tuğba. (2017). *Uygur Meşrepleri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KURBAN, İklil. (1995). *Doğu Türkistan İçin Savaş*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

RAHMAN, Nuriye. (2019). *Rahile Davut ve "Uygur Mezarları"*.

ROZİ, Yalkun. (2012). "Aka-Uka Musabayeflarning Tokkuz Çong Töhpisi". *Lay Kal'ening Siri*. Ürümçi: Şinjiang Pen-Tehnika Neşriyatı.

SEYİT, Mirehmet ve diğerleri. (1997). *Memtili Ependi*. Ürümçi: Şinciang Üniversitesi Neşriyatı.

SULTAN, Azat R. ve diğerleri. (2002). *Uygur Famile Tetkikati*. Ürümçi: Şinjiang Halk Neşriyatı.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://www.akademiye.org/ug/?p=13768> (Erişim: 01.6.2019)

URL-2: <https://www.rfa.org/uyghur/xewerler/kishilik-hoquq/rahile-dawut-09042018151821.html?searchterm=utf8:ustring=%20%D8%B1%D8%A7%DA%BE%D9%89%D9%84%DB%95%20%D8%AF%D8%A7%DB%8B%DB%87%D8%AA> (Erişim: 05.9.2018)

URL-3: <https://cn.nytimes.com/china/20180813/china-xinjiang-rahile-dawut/> (Erişim: 05.9.2018)

URL-4: www.srii.org/Content/upload/documents/96685a91-3f9a-47b6-a7ba-cffdba858a49.pdf (Erişim: 18.5.2019)

URL-5: <https://www.soas.ac.uk/music/events/islamic-soundscapes-of-china/file89379.pdf> (Erişim: 30.8.2019)

URL-6: www.chinafile.com/photo/rahile-dawut-new-york-times-article (Erişim: 30.8.2019)

URL-7: <http://rcenw.lzu.edu.cn/c/201807/39.html> (Erişim: 10.11.2019)

URL-8: <https://book.douban.com/subject/5375788/> (Erişim: 10.11.2019)

URL-9: <https://baike.baidu.com/item/热依拉·达吾提> (Erişim: 17.5.2018, 18.4.2019, 12.5.2019)

URL-10: <https://www.chinesefolklore.org.cn/web/index.php?NewsID=10825> (Erişim: 10.11.2019)

URL-11: <https://wenku.baidu.com/view/c8aed44d33687e21af45a9ee.html?from=search> (Erişim: 12.5.2019, 17.5.2019, 10.11.2019)

URL-12: <https://rwxy.xju.edu.cn/szdw.htm> (Erişim: 10.11.2019)